

ACADEMIA ROMÂNĂ

FILIALA TIMIȘOARA

Institutul de Cercetări Socio-Umane „Titu Maiorescu”

STUDIA BANATICA

SERIES HISTORIA

Anul II

2025

**ACADEMIA ROMÂNĂ-FILIALA TIMIȘOARA
INSTITUTUL DE CERCETĂRI SOCIO-UMANE
„TITU MAIORESCU”**

STUDIA BANATICA

SERIES HISTORIA

Anul II

**EDITURA MEGA
Cluj-Napoca
2025**

***Studia Banatica. Series Historia* este revista Institutului de Cercetări Socio-Umane „Titu Maiorescu”, publicată sub egida Academiei Române, filiala Timișoara.**

Comitetul științific

Prof. univ. dr. Sorin-Cristian AILINCĂI

Universitatea din București

CS I dr. Dan APARASCHIVEI

Academia Română, Institutul de Arheologie Iași

Dr. Ligia BOLDEA

Cercetător independent, Reșița

CS I dr. Vitalie BÂRCĂ

Academia Română, Institutul de Arheologie și Istoria Artei, Cluj-Napoca

Dr. Costin FENEȘAN

Cercetător independent, București

Prof. univ. dr. Mihai GLIGOR

Universitatea „1 Decembrie 1918”, Alba Iulia

CS I dr. habil. Florin GOGĂLTAN

Academia Română, Institutul de Arheologie și Istoria Artei, Cluj-Napoca

Prof. univ. dr. Rudolf GRÄF

Universitatea Babeș-Bolyai Cluj-Napoca/

Academia Română, Institutul de Cercetări Socio-Umane, Sibiu

Conf. univ. dr. Vasile RĂMNEANȚU

Universitatea de Vest din Timișoara

Prof. univ. dr. Wolfram SCHIER

Freie Universität Berlin, Germania

Colegiul de redacție

Prof. univ./CS I dr. Florin DRAȘOVEAN – director

CS I dr. habil. Adrian MAGINA – redactor-șef

CS III dr. Victor BUNOIU – secretar de redacție

CS II dr. Victor Cristian SAVA – membru

CS III dr. Cristian FLOCA – membru

Materialele trimise spre publicare în *Studia Banatica. Series Historia* sunt așteptate pe adresele de email: isbtm@academiattm.ro sau adimagina@gmail.com.

Revista *Studia Banatica* continuă publicația „Revista de Studii Banatice”, publicată în perioada 2010-2013.

ISSN 3090-9643

ISSN-L 3090-9643

STUDIA BANATICA

SERIES HISTORIA

Anul II

2025

CUPRINS

ARHEOLOGIE

- Marian-Bogdan CONDURĂȚEANU, Mihai GLIGOR, *Valurile timpului probabilistic și rolul evenimentelor Miyake în degradarea preciziei calibrărilor C¹⁴. Cu referire la platoul Hallstatt și datele din spațiul intracarpatic* 7
- Silviu ENE, Dorel MICLE, Silviu ILIUȚĂ, Alin DIACONU, *O posibilă așezare Vinča necunoscută în sudul orașului Ciacova* 41
- Victor Cristian SAVA, Adrian Cristian ARDELEAN, Daniela SAVA, Adriana SĂRĂȘAN, *Așezări fortificate și dinamici culturale în eneoliticul timpuriu din regiunea Mureșului de Jos* 57
- Victor BUNOIU, Sorin FORȚIU, Bogdan CRAIOVAN, Yobbágy – *redescoperirea unui castellum din Banatul medieval* 77
- Cristian FLOCA, *Arheologia bisericilor de lemn. Studiu de caz: biserica de lemn „Pogorârea Duhului Sfânt” din Sartăș, jud. Alba* 125

ISTORIE

- Adrian MAGINA, *Toponimie și limbaj vernacular în documentele latine privind Banatul medieval: identitatea etnică a celui care scrie sau identitatea etnică a teritoriului?* 149
- Alexandru FODOR, *Aspecte ale vieții culturale și artistice în banatul de Caransebeș-Lugoj* 159
- Sandra HIRSCH, *Sectoarele economiei urbane reflectate prin ocupațiile locuitorilor evrei din Timișoara (prima jumătate a secolului XVIII)* 167

Florin BOGDAN, <i>Cărți românești vechi din colecțiile bibliotecii metropolitane București. Tipăriturile de la Buda</i>	175
Constantin-Tufan STAN, <i>Dascăli români din Banat în perioada dualismului. Studiu de caz: învățătorul Ioan Marcu</i>	183
Vasile CRISTEA, <i>Alexandru Borza - cercetător și protecționist al naturii din Banat</i>	201
Mihăiță-Silviu BALUȚĂ, <i>Vizita studenților cehoslovaci în România (1927): un episod al cooperării academice interbelice</i>	215
Eusebiu NARAI, <i>Activitatea Micii Înțelegeri în primul trimestru al anului 1933, reflectată în paginile cotidianului „Vestul” din Timișoara</i>	223
Dumitru TOMONI, <i>Mărturii din arhiva C.N.S.A.S. privind rezistența anticomunistă din Banatul de nord-est. Cum a fost capturat maiorul Vasile Duma?</i>	245
Vasile RĂMNEANȚU, <i>Aspecte referitoare la exportul din întreprinderile județului Timiș din anul 1983 consemnate în rapoartele Securității și ale organelor județene și centrale</i> ..	257
Norme de redactare	267

SUMMARY

ARCHAEOLOGY

- Marian-Bogdan CONDURĂȚEANU, Mihai GLIGOR, *Probabilistic Time Waves and the role of Miyake events in the degradation of the precision of ¹⁴C calibrations. With reference to the Hallstatt Plateau and the data from the intracarpatic region* 7
- Silviu ENE, Dorel MICLE, Silviu ILIUȚĂ, Alin DIACONU, *A Possible Unknown Vinča Site South of Ciacova City* 41
- Victor Cristian SAVA, Adrian Cristian ARDELEAN, Daniela SAVA, Adriana SĂRĂȘAN, *Enclosed settlements and cultural dynamics in the Early Eneolithic of the Lower Mureș Region* 57
- Victor BUNOIU, Sorin FORȚIU, Bogdan CRAIOVAN, Yobbágy – *Rediscovery of a castellum from the Medieval Banat* 77
- Cristian FLOCA, *The Archaeology of wooden churches. Study case: Wooden church „Descent of the Holy Spirit” from Sartăș, Alba county* 125

HISTORY

- Adrian MAGINA, *Toponymy and vernacular language in Latin documents regarding medieval Banat: the ethnic identity of the scribe or the ethnic background of the territory?* 149
- Alexandru FODOR, *Aspects of cultural and artistic life in the banat of Caransebeș and Lugoj* 159
- Sandra HIRSCH, *Urban economy reflected by the occupations of Jewish residents of Timișoara (first half of the 18th century)* 167
- Florin BOGDAN, *Old Romanian books from the collections of Bucharest metropolitan library. Buda prints* 175
- Constantin-Tufan STAN, *Romanian teachers from Banat during the period of dualism. Case study: teacher Ion Marcu* 183

Vasile CRISTEA, <i>Alexandru Borza - researcher and nature conservationist in the Banat region</i>	201
Mihăiță-Silviu BALUȚĂ, <i>The visit of Czechoslovak students to Romania (1927): an episode of interwar academic cooperation</i>	215
Eusebiu NARAI, <i>The activity of the Little Antante in the first quarter of 1933, reflected in the pages of the daily <the West> from Timișoara</i>	223
Dumitru TOMONI, <i>Testimonies from the C.N.S.A.S. archive on the anti-communist resistance in northeast Banat. How was major Vasile Duma captured?</i>	245
Vasile RĂMNEANȚU, <i>Aspects related to exports from companies in Timiș County in 1983, as recorded in reports by the Securitate and county and central party authorities</i>	257
Editorial style	267

CĂRȚI ROMÂNEȘTI VECHI DIN COLECȚIILE BIBLIOTECHII METROPOLITANE BUCUREȘTI. TIPĂRITURILE DE LA BUDA

Florin Bogdan*

Cuvinte cheie: carte veche, bibliofilie, secolele XVIII-XIX, biblioteci
Keywords: old book, bibliophile, 18th-19th century, libraries

Old Romanian books from the collections of Bucharest metropolitan library. Buda prints

Abstract: One of the most important printing houses that printed Romanian prints at the turn of the 19th century was that of Buda University. In the collections of the Bucharest Metropolitan Library are kept, within” Nicolaus Olahus” heritage holdings, 18 copies of old Romanin book, printed in Buda, between 1798 and 1830. Works cover various fields: education, philosophy, geography or religious writings. Among the authors of these books were Ioan Molnar Piuaru, Eufrosin Poteca, Pavel Vasici, Dinicu Golescu, Dimitrie Țichindeal, Samuil Micu or Petru Maior.

The books appeared in the printing house of Buda University widely circulated in Transylvania, yet, currently, are found in collections throughout the whole territory of Romania; the considered copies kept in the collection from Bucharest, are new, unpublished, being unknown to specialised bibliography.

Istoriografia referitoare la secția românească a tipografiei Universității de la Buda¹ atestă importanța acestei oficine în peisajul cultural de la sfârșitul secolului al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea. Bibliografiile, mai vechi sau mai noi, acordă locul cuvenit cărților imprimate la Buda, însă cercetări recente în biblioteci și depozite de carte veche inedite sau necercetate au oferit, în ultimii ani, noi informații referitoare la titlurile de carte românească apărute în această tipografie.²

Eforturile de identificare a exemplarelor de carte veche, păstrate în diverse depozite patrimoniale, oferă cercetătorilor ocazia completării informațiilor existente și cunoscute deja, dar aduc rezultate suplimentare în ceea ce privește arealul de circulație al cărților și a informațiilor documentare păstrate pe filele acestora prin intermediul notelor manuscrise sau al însemnelor de proprietate. Un astfel de depozit de carte veche românească, necercetat complet, este cel al Bibliotecii Metropolitane din București, unde am reușit să identific un număr considerabil de cărți românești vechi, inedite, între care și 18 exemplare imprimate în tipografia de la Buda, în intervalul 1798-1830.

Cercetarea realizată în fondul amintit a oferit „surprize” care corectează într-un mod direct bibliografiile de referință, permițând, de asemenea, identificarea unor exemplare – în marea lor majoritate – inedite din punct de vedere istoriografic. În intervenția de față voi încerca

---

* Muzeul Național al Unirii Alba Iulia, str. Mihai Viteazul, nr. 12-14, e-mail: bogdan_florin_reghin@yahoo.com

¹ Andrei Veress, “Tipografia românească din Buda,” *Boabe de grâu* III (12) (1932): 593-612; Sámuel Domokos, *Tipografia din Buda. Contribuția ei la formarea științei și literaturii române din Transilvania la începutul secolului al XIX-lea* (Gyula: Noi, 1994); Anca Elisabeta Tatay, *Din istoria și arta cărții românești vechi: gravura de la Buda (1780-1830)* (Cluj-Napoca: Mega, 2011).

² Bogdan Andriescu, “Contribuții la bibliografia românească veche,” *Revista de istorie și teorie literară* VII (1-4) (2013): 189-199; Anca Elisabeta Tatay, “Un alt Calendar de Buda (1821) necunoscut,” *Terra Sebsvs* 5 (2013): 563-576; Anca Elisabeta Tatay, “Contribuții la Bibliografia Românească Veche: trei cărți inedite în Biblioteca Széchenyi din Budapesta,” *Libraria* XIII (2014): 96-104.

o trecere în revistă a celor 18 de exemplare avute în vedere, urmând să insist asupra descrierii bibliografice a fiecărei cărți, detaliind aspecte legate de paginație, legătură, starea de conservare, note manuscrise și însemne de proprietate, acolo unde acestea există.

Cel mai vechi titlu de carte românească veche apărut la Buda și identificat în colecția cercetată este cel al lucrării medicului ardelean Ioan Molnar Piuariu, *Retorică, adecă învățătura și întocmirea frumoasei cuvântări*, apărută în anul 1798³, păstrată în două exemplare. Primul exemplar⁴ este unul complet, cu 296 p. (primele 8 sunt nenumotate), fiind legat în carton îmbrăcat în hârtie cu imprimeuri florale. Starea generală de conservare este relativ bună, sunt vizibile urme de uzură, pete de umezeală, caiete desprinse, lipsuri din învelitoarea cotorului, copertile se desprind parțial de corpul cărții. De pe prima copertă a fost șters un însemn de proprietate, singurele mărturii documentare păstrate se regăsesc la pagina de titlu și la p. 296, sub forma unei ștampile mai vechi a actualului posesor: „Biblioteca Municipiului București”. Cel de-al doilea exemplar⁵ este tot unul complet, cu 296 p. (primele 8 sunt nenumotate), păstrat într-o legătură de factură modernă, confecționată din carton îmbrăcat în pânză; pe cotor este o etichetă cu titlul cărții și anul apariției. Starea generală de conservare a volumului este bună, sunt vizibile urme de uzură, pete de umezeală, foxing. La pagina 20 se păstrează un ex-libris manuscris, indescifrabil, în timp ce, de pe foaia de titlu a fost îndepărtat – prin ștergere – un alt ex-libris manuscris.

În perioada 1804-1805 se tipăreau, la Buda, *Mineele*, din care se păstrează, în colecția din București, cel aferent lunii ianuarie.⁶ Volumul⁷ conține [4] f. + 222 f., cu greșeli de numerotare, și beneficiază de o legătură din tăblii de lemn îmbrăcate în piele; coperta 1 este decorată cu un chenar floral, prevăzut cu un medalion central cu scena Răstignirii, iar coperta 2 este decorată cu un chenar din linii, completat de ornamente florale. Se păstrează elemente ale încuierilor. Starea generală de conservare este relativ bună, sunt vizibile urme de uzură, pete de umezeală, pete de ceară, suportul papetar este fragilizat, urme ale unui atac xilofag, lipsuri din învelitoarea cotorului, coperta 2 se desprinde de corpul cărții. Din păcate nu se păstrează nici un însemn de proprietate sau vreo notă manuscrisă din care să putem reconstitui circulația exemplarului.

---

³ *Retorică, | adecă | învățătura | și | întocmirea frumoasei cuvântări. | Acum | întâiu izvodită pe limba românească. | Împodobită și întemeiată cu pildele vechilor | filosofi și dascăli bisericești. | În Buda. | S-au tipărit în Crăiasca Tipografie Orientalicească | a Universității Peștii, | 1798.* Ion Bianu, Nerva Hodoș, Dan Simonescu, *Bibliografia Românească Veche. 1508-1830*, II (București: Edițiunea Academiei Române, 1910): nr. 616, 403-404 (în continuare BRV, II); Ioan Chindriș, Niculina Iacob, Eva Mârza, Anca Elisabeta Tatay, Otilia Urs, Bogdan Crăciun, Roxana Moldovan, Ana Maria Roman-Negoi, *Cartea românească veche din Imperiul Habsburgic (1691-1830). Recuperarea unei identități culturale* (Cluj-Napoca: Mega, 2016) (în continuare CRVHI), 373-374.

⁴ Inv. 12.

⁵ Inv. 361.

⁶ *Mineiu, | luna lui ianuarie, | carele mai întâiu s-au fost tipărit tălmăcit prin | nevoița preaosfințitului episcop a Râmnicului, | Chesarie, | iară acum a doa oară, după izvodul cel adevărat al | Mineiului celui mare, dat la tipariu în zilele preainălțatului împărat al romanilor și apo|stolicescului craiu | Franțisc al doilea, | cu | blagosloveniia Exțelenții Sale, preaosfințitului | domn | Ștefan Stratimirovici, | arhiepiscopul | și | mitropolitul Besearicii Răsăritului din | Carloveș. | În Buda. | S-au tipărit în Crăiasca Tipografie a Universității din Peșta, la anul de la Hristos 1805.* BRV, II, nr. 668, 449-450; Ion Bianu, Dan Simonescu, *Bibliografia Românească Veche. 1508-1830*, IV (București: Edițiunea Academiei Române, 1944), nr. 668, 273 (în continuare BRV, IV); Dan Râpă Buicliu, *Bibliografia Românească Veche, 1508-1830. Additamenta I* (Galați: Alma, 2000), 354-356 (în continuare Additamenta).

⁷ Inv. 91.

În 1809 apăreau lucrările lui Petru Maior, *Propovedanii*⁸ și *Didahii*.⁹ Cele două tipărituri se păstrează sub forma unui colligat¹⁰, într-o legătură din carton îmbrăcat în hârtie, cotorul și colțurile coperților sunt din piele. Coperțile sunt decorate cu un chenar din linii, în interiorul căruia sunt dispuse compoziții florale și vegetale; pe cotor sunt ornamente florale. Tranșa cărții este aurită. Starea de conservare a volumului este bună, sunt vizibile urme de uzură, foxing. Cele două exemplare sunt complete, cu unele erori de numerotare a paginilor, fără să păstreze vreo mărturie documentară.¹¹

O situație similară întâlnim și în cazul *Predichelor* lui Petru Maior, apărute în 1810-1811.¹² Exemplarul¹³, cuprinzând toate cele trei părți, este complet și beneficiază de o legătură din carton îmbrăcat în pânză, cotorul și colțurile coperților sunt din piele; pe coperta I este o etichetă cu numele autorului și titlul cărții. Starea de conservare este bună, sunt vizibile urme de uzură, pete de ceară, pete de umezeală; tranșa cărții este roșie. De asemenea, prin intermediul însemnărilor manuscrise aflăm că acesta a circulat în zona localității Tohani (jud. Prahova).¹⁴

Interesante sunt și lucrările păstrate într-un triplu colligat, alături de *Istoriia a Alexandrului celui mare* (Sibiu, 1794), regăsindu-se două tipărituri de Buda, apărute în anul 1813: Dimitrie Țichindeal, *Arătare despre starea acestor noao introduse sholasticești instituturi ale nației românești, sârbești și grecești*¹⁵ și Dositei Obradovici, *Îndreptări*

---

⁸ *Propovedanii | la | îngropăciunea | oamenilor | morți, | culease de | Petru Maior de Dicio Sânt-Mărtin, | paroh Sas-Reghinului și protopop Gurghiului în Ardeal, | precum | și, la Înălțatul Crăiescul Locumtenențiale Consilium al Ungariei, crăiesc cărților revizor. | La Buda, | în Crăiasca Tipografie a Universității Ungurești, în anul | 1809. Ion Bianu, Nerva Hodoș, Dan Simonescu, Bibliografia Românească Veche. 1508-1830, III (București: Edițiunea Academiei Române, 1946), nr. 765, 6-10; CRVIH: 436-38; Petru Maior, *Propovedanii la îngropăciunea oamenilor morți*, ed. Elie Dăianu (Cluj-Napoca, 1906).*

⁹ *Didahii, | adecă | învățături | pentru | creșterea fiilor | la | îngropăciunea pruncilor morți, | culease de | Petru Maior de Dicio Sămărtin, | paroh Sas-Reghinului și protopop Gurghiului în Ardeal, | precum | și, la Înălțatul Crăiescul Locumtenențiale Consilium al Ungariei, crăiesc cărților revizor. | La Buda, | în Crăiasca Tipografie a Universității Ungurești, în anul | 1809. BRV, III, nr. 766, 10-12; CRVIH, 435-36; Petru Maior, *Didahii, adecă învățături pentru creșterea fiilor, la îngropăciunea pruncilor morți*, eds. Laura Stanciu, Ioan Adrian Circa (Cluj-Napoca: Mega, 2011).*

¹⁰ Inv. 388a și 388b.

¹¹ Pentru descrierea integrală a volumului vezi Florin Bogdan, “Moștenirea Școlii Ardelene în colecția Bibliotecii Metropolitane din București,” n *Banatica* 31 (2021): 276-278.

¹² *Prediche | sau | învățături | la | toate duminicile | și | sărbătorile anului, | culease de | Petru Maior de Dicio Sânt-Mărtin, | paroh Sas-Reghinului și protopop Gurghiului în Ardeal, precum | și, la Înălțatul Crăiescul Locumtenențiale Consilium al Ungariei, crăiesc cărților revizor. | Partea I, | carea cuprinde predichele de la Dumineca vameșului până la | Dumineca tuturor sfinților. | În Buda, | la Crăiasca Tipografie a Universității Ungurești din Peșta, | 1810.*

Prediche | sau | învățături | la | toate duminicile | și | sărbătorile anului, | culease de | Petru Maior de Dicio Sânt-Mărtin, | paroh Sas-Reghinului și protopop Gurghiului în Ardeal, precum | și, la Înălțatul Crăiescul Locumtenențiale Consilium al Ungariei, crăiesc cărților revizor. | Partea II, | carea cuprinde predichele de la Dumineca a doao săptămână după | Rusalii, până la Dumineca a 32 după Rusalii. | La Buda, | în Crăiasca Tipografie a Universității Ungurești din Peșta, | 1811.

*Prediche | sau | învățături | la | toate duminicile | și | sărbătorile anului, | culease de | Petru Maior de Dicio Sânt-Mărtin, | paroh Sas-Reghinului și protopop Gurghiului în Ardeal, precum | și, la Înălțatul Crăiescul Locumtenențiale Consilium al Ungariei, crăiesc cărților revizor. | Partea III, | carea cuprinde predichele sărbătorilor preste tot anul. | La Buda, | în Crăiasca Tipografie a Universității Ungurești din Peșta, | 1811. BRV, III: nr. 779, 22-25; CRVIH: 441-444; CRVIH: 441-444; Petru Maior, *Prediche sau învățături la toate duminicile și sărbătorile anului*, eds. Laura Stanciu, Alin-Mihai Gherman (Cluj-Napoca: Mega, 2017).*

¹³ Inv. 71, 72, 73.

¹⁴ Vezi Florin Bogdan, “Moștenirea Școlii Ardelene,” 278.

¹⁵ *Arătare | despre starea | acestor noao | introduse sholasticești | instituturi | ale | nației românești, | sârbești și grecești. | La Buda. | Cu tipariul Crăieștei Tipografii a Universității Ungurești din Peșta, 1813; BRV, III, nr. 835, 83-84; Andrei Veress, Bibliografia română-ungară. Românii în literatura ungară și ungarii în literatura română (1473-1780) II (București: Cartea românească, 1931), 188 (în continuare Bibliografia); CRVIH, 466-467.*

moralicești, tinerilor foarte folositoare (tradusă în limba română de Dimitrie Țichindeal).¹⁶ Legătura volumului este confecționată din carton îmbrăcat în hârtie marmorată, cotorul și colțurile copertilor sunt din pânză; pe cotor sunt ornamente florale ce încadrează titlul cărții. Starea generală de conservare este bună, sunt vizibile urme de uzură, pete de umezeală. Primul titlu¹⁷ mai păstrează doar paginile 1-58, lipsind finalul, respectiv paginile 59-62. La pagina 2 regăsim o notă manuscrisă fragmentară, din care mai putem lectura doar data: [...] *Maij 26 [1]864 [...]*. În ceea ce privește lucrarea lui Obradovici¹⁸, avem un exemplar cu [2] f. + 76 p. (de fapt 66!), din care lipsește foaia de titlu. Pe ultima pagină și pe foaia de gardă regăsim un ex-libris manuscris: *Revoczky*, însoțit de o ștampilă ce atestă achiziția cărții dintr-un anticariat: *Antic. 6 lei 2500*.

De un real succes s-a bucurat lucrarea lui Johann Heinrich Campe, *Descoperirea Americii*, volumul I, apărută în 1816, editată fiind de Nicola Nicolau din Brașov.¹⁹ Volumul aflat la Biblioteca Metropolitană²⁰ păstrează 190 p. + [6] f., cu greșeli de numerotare, lipsind [1] f. de la final și cele 4 gravuri. Legătura, de factură modernă, este confecționată din carton îmbrăcat în pânză; pe cotor este trecut numele autorului, titlul cărții și textul *Bibl. Mun. Buc.* Starea generală de conservare este relativ bună, sunt vizibile urme de uzură, coperta spate și cotorul se desprind, foxing. Din punct de vedere documentar amintim o ștampilă ovală, indescifrabilă, plasată la pagina 3.

Unul dintre cei mai prolifici traducători din spațiul românesc al începutului de secol al XIX-lea a fost Eufrosin Poteca; în anul 1818 a fost tipărită, la Buda, lucrarea lui Dimitrios Darvaris, *Mai nainte gătire spre cunoștința de Dumnezeu*, în traducerea lui Poteca.²¹ Exemplarul cercetat²² conține [15] f. + 180 p., legate în carton îmbrăcat în hârtie marmorată; cotorul și colțurile copertilor sunt din piele. Pe cotor sunt benzi liniare și ornamente florale aurite și titlul cărții. Starea generală de conservare a volumului este bună, sunt vizibile urme de uzură, foxing, pete de umezeală. Ștampila păstrată pe f. [1]^v – *Biblioteca Municipală „M. Sadoveanu” Inventar nr. 425311* – atestă faptul că volumul provine din colecțiile vechi ale bibliotecii bucureștene, fiind o achiziție realizată prin intermediul unui anticariat, așa cum reiese și din ștampila păstrată pe coperta 2: *Antic. 4 lei 2000*.

---

¹⁶ *Îndreptări | moralicești, | tinerilor | foarte | folositoare, | cu | cheltuiala jupânului Ioann Logofet, | negoțitorului și cetățeanului din Timișoara, tipărite. | În Buda, | cu tipariul Crăieștei Tipografii a Univer|sitatei Ungurești din Peșta, 1813; BRV, III, nr. 825, 76-77; CRVIH, 463.*

¹⁷ Inv. 360b.

¹⁸ Inv. 360c.

¹⁹ *Descoperirea | Americii. | O | carte foarte folositoare, | alcătuită de | Ioann Hainrih Campe. | Acum întâiu de un iubitoriu de neamul românesc pre românie tălmăcită și dată afa|ră la lumină. | Tomul I. | Cu 4 figuri. | Cu toată cheltuiala lui Nicola Nicolau din Brașov, | dată în tipariu. | La Buda. | Crăiasca Tipografie a Universitatei din Peșta. | 1816; BRV, III, nr. 911, 151-152; BRV, IV, nr. 911, 301; Daniela Poenaru, *Contribuții la Bibliografia Românească Veche* (Târgoviște, 1973), 284; Additamenta: 390; CRVIH, 489-490.*

²⁰ Inv. 25.

²¹ *Mai nainte gătire | spre | cunoștința | de | Dumnezeu, | prin privirea celor ce sânt. | Tălmăcită | din | limba grecească | de | smeritul | întră | ieromonahi | Eufrosin Dimitrie | Poteca. | Acum | întâia oară tipărită cu cheltuiala Înal|tei Scoale Domnești pentru întâia învățătură | a pruncilor | din | prințipatul Țarei Romanești. | La Buda. | În Crăiasca Tipografie a Universitatei | Ungariei. | 1818; BRV, III, nr. 977, 218-220; CRVIH, 510-511.*

²² Inv. 28.

În același an, 1818, cu sprijinul financiar al lui Zaharia Carcalechi, se tipărea și *Psaltirea*.²³ Exemplarul cercetat²⁴ are [4] f. + 320 p., lipsind [1] f. Legătura volumului este confecționată din tăblii de lemn îmbrăcate în piele; coperta 1 este decorată cu o serie de chenare florale în interiorul cărora sunt plasate compoziții florale și un medalion cu Iisus Hristos, iar coperta 2 prezintă un decor cu aceleași chenare florale, completate de ornamente florale și un medalion central cu o scenă biblică indescifrabilă. Se păstrează încuietorile, iar pe cotor sunt ornamente florale. Starea generală de conservare este relativ bună, sunt vizibile urme de uzură, urme ale unui atac xilofag, lipsuri din învelitoarea cotorului, legătura se desprinde de corpul cărții, foxing, pete de umezeală, file franjurate, file desprinse din legătură. Exemplarul s-a aflat, într-o perioadă, nu foarte îndepărtată, într-o altă cunoscută colecție publică din București, așa cum reiese din ștampila păstrată pe paginile 10 și 320: *Biblioteca Centrală Universitară București!* Din cercetările efectuate, până la momentul publicării acestui material, nu reiese faptul că acest exemplar ar fi unul din cele „distruse” în timpul tristelor evenimente din decembrie 1989.

Una dintre cele mai importante lucrări apărute în tipografia de la Buda în primul sfert al veacului al XIX-lea a fost *Lesicon românescu-lătinescu-ungurescu-nemtescu*, cunoscut mai simplu ca *Lexiconul de la Buda*, tipărit în anul 1825.²⁵ Volumul de la instituția bucureșteană²⁶ este complet, cu o legătură simplă – din carton îmbrăcat în hârtie marmorată, cotorul și colțurile copertilor sunt din piele; pe cotor este o etichetă cu titlul cărții –, aflat în bună stare de conservare, fără mărturii documentare.²⁷

Unul dintre cei mai citați autori români ai primei jumătăți a secolului al XIX-lea a fost Dinicu Golescu. Cunoscut în special pentru jurnalul de călătorie, publicat în anul 1826, tot la Buda, acesta a scris și lucrări cu alt subiect, la Biblioteca Metropolitană fiind identificat un exemplar din *Adunare de pilde bisericesti și filosofesti*, apărut în același an.²⁸ Volumul²⁹ este complet, păstrând cele VIII p. + 416 p. + [7] f., cu erori de numerotare. Legătura cărții este confecționată din carton îmbrăcat în hârtie marmorată. Starea generală de conservare este bună, sunt vizibile urme de uzură, lipsuri minore din învelitoarea cotorului, foxing. Din punct de vedere documentar, pe paginile cărții regăsim ștampila unei biblioteci particulare: *Biblioteca Al. Rosetti Balanescu*, care se alătură însemnului de proprietate de același tip, aparținând posesorului actual: *Biblioteca Municipală „M. Sadoveanu” Inventar nr. 425312*, păstrată pe

²³ *Psaltirea* | *fericitului proroc* | și | *împărat David*, | *cu tropare și cu rugăciuni în sfârșitul fieștecăria ca* | *thisme și cu cântările lui Moisi*, *cu al doilea Pa* | *raclis al Născătoarei de Dumnezeu și cu Pashalie*. | *Carea s-au fost tipărit într-o această chip în zilele prealumi* | *natului și preainălțatului domn*, | *io Grigorie Alexandru Ghica* | *voievod*, | *întru întâia domnie a Măriei Sale*, | *cu blagoslovenia preaosfințitului mitropolit al Moldaviei*, | *chiriu chir Gavriil*, | *întru a preaosfințitei sale tipografie la sfânta mitropolie în Iaș*. | *Iară acum*, | *după acelaș izvod*, *cu multă osârdie și mare luare de seamă*, *a doao* | *oară*, *prin Zaharie Carcalechi*, *dată la tipariu*. | *În Buda*. | *La Crăiasca Tipografie a Universității Ungariei*, *la anul de la* | *zidirea lumii 7326*, *iară de la nașterea lui Hristos 1818*; BRV, III, nr. 986, 238; CRVIH, 516-517.

²⁴ Inv. 4898.

²⁵ *Lesicon* | *românescu-lătinescu-ungurescu-nemtescu*, | *quare* | *de mai multi autori*, *in cursul a trideci si* | *mai multor ani s'au lucratu*. | *Seu* | *Lexicon* | *Valachico-Latino-Hungarico-Germanicum* | *quod* | *a pluribus auctoribus decursu triginta et* | *amplius annorum elaboratum est*. | *Budae*, | *typis et sumtibus Typographiae Regiae Universitatis Hungaricae*, | 1825; BRV, III, nr. 1240, 460-464; Petrik Géza, *Magyarország bibliográphiája*, vol. II (Budapest, 1890), 583; Bibliografia, 244; Additamenta, 429-431; CRVIH, 551-552.

²⁶ Inv. 67.

²⁷ Vezi Florin Bogdan, “Moștenirea Școlii Ardelene,” 278-279.

²⁸ *Adunare* | *de pilde* | *bisericesti și filosofesti*, | *de întâmplări vrednice de mirare*, *de bune gân* | *duri și bune neravuri*, | *de fapte istoricești și anecdote*, | *tălmăcite de pre limba grecească în cea* | *românească* | *de Constantin din Golești*, | *deosibită în trei părți și dată în tipar*. | *Moralische Samlungen aus der Kirchengeschichte und gemein-nüssige Sasse aus der Philosophie*. | *La Buda*, | *în Crăiasca Tipografie a Universității Ungur.*, | 1826; BRV, III, nr. 1274, 489-491; CRVIH, 553-554.

²⁹ Inv. 35.

pagina IV. Proveniența volumului este lămurită de o altă ștampilă păstrată, de această dată, pe cea de-a doua copertă: *Antic. 4 lei 2000*.

Din seria traducerilor lui Eufrosin Poteca regăsim o nouă lucrare, cea a lui Johann Gottlieb Heineccius, *Filosofia cuvântului și a năravurilor*, tipărită în anul 1829³⁰, păstrată în colecția cercetată într-un număr de trei exemplare. Primul volum³¹ este complet, cu toate cele [24] f. + 398 p., cu o serie de erori de numerotare a paginilor. Legătura este confecționată din carton, pe coperta 1 este tipărit titlul cărții, numele autorului, cel al traducătorului, prețul cărții și o gravură, toate încadrate de un chenar floral; pe coperta 2 este tipărit locul apariției, tipografia, anul apariției și o gravură, de asemenea, încadrate de un chenar floral. Pe cotor este tipărit titlul cărții, încadrat de registre decorative cu ornamente florale. Starea generală de conservare este relativ bună, sunt vizibile urme de uzură, lipsuri din învelitoare, pete, pete de umezeală, mușegai pe filele de la final. Cartea provine dintr-o bibliotecă particulară craioveană, așa cum reiese din ex-libris-ul manuscris, păstrat pe f. [1]^v: *Ilie Constantinescu. Profesor, Craiova, 5 I, 1903*.³²

Cel de-al doilea volum³³ este, de asemenea, complet. Legătura este identică, la fel și starea de conservare. Chiar dacă volumul a fost achiziționat prin intermediul anticariatului, așa cum reiese din eticheta păstrată pe coperta 2 – *Anticariat 4. 30000 lei* –, proveniența istorică este aceeași, colecția profesorului Ilie Constantinescu, consemnată în notele manuscrite păstrate pe filele cărții: *Ilie Constantinescu clasa `a VII liceul din Craiova. Dioști, 26 Martie 1895* (f. [1]^v), *Ilie Constantinescu din comuna Dioști, jud. Romanați și cl. VII liceul din Craiova pe anul 1894-1895. Dioști, 31 Decembrie 1894* (p. 398), *Această filosofie să știe deruită [...]* (foaia de gardă 2^v), *Ilie Constantinescu clas `a VII, liceul din Craiova; 1894, Decembre 31, Dioști (jud. Romanați)* (foaia de gardă 2^v).

Al treilea exemplar³⁴, cu aceleași caracteristici ale paginației, este legat în carton îmbrăcat în hârtie cu imprimeuri florale în relief, colțurile copertelor sunt din pânză, cotorul este din piele; pe cotor sunt ornamente florale și geometrice aurite care încadrează titlul cărții. Starea generală de conservare este bună, sunt vizibile urme de uzură, foxing, urme minore ale unui atac xilofag la nivelul legăturii. Dacă de pe foaia de titlu a fost ștersă o ștampilă cu rol de ex-libris, pe f. [1]^v regăsim următorul text manuscris: *Legia-mi este scut și armă. Dan [?] mp, Proprietatea lui Dan [?] mp.*, completat de cel de pe f. [24]^v *Dan [?] mp.* și de pe pagina nenumerotată de la final *Din biblioteca lui Dan [?] mp.* Din păcate nu putem data și localiza precis aceste însemne de proprietate, însă ștampila ștersă ne face să credem că era vorba despre o bibliotecă destul de importantă.

Anul 1830 este considerat punctul de final în ceea ce privește cartea românească veche. În acest an apărea, „în Buda, La Crăiasca Tipografia Universității Ungurești”, lucrarea lui Pavel Vasici Ungurean, *Anthropologia sau scurta cunoștință despre om*.³⁵ Exemplarul cercetat³⁶ este unul incomplet, care păstrează XVI p. + p. 1-240, 243-286 + [13] f., cu erori de

³⁰ *Filosofia | cuvântului și a năravurilor, | adevă | logica și ithica | elementare, | cărora să pune înainte istoria filosoficească. | Scrise întâiu latinește de lăudatul profesor io. | Gottlieb Ainechie, fiind în cathedra filos. | din Alla, apoi traduse în limba elinească | de | dumnealui marele ban | Grigorie Brâncoveanu, | iar acum în limba românească, | de | Eufrosin Dimitrie Poteca, | ierom. și profesor de filosofie de la București, spre | povățuire la lețiile sale de filosofie. | Logica und Moral – Philosophie walachisch. | La Buda. | În Crăiasca Tipografie a Universității Ungariei. | 1829; BRV, III, nr. 1420, 628-630; CRVIH, 575-576.*

³¹ Inv. 49.

³² În colecțiile Bibliotecii Metropolitane București se păstrează mai multe cărți care provin din această bibliotecă particulară din Craiova.

³³ Inv. 59.

³⁴ Inv. 74.

³⁵ *Anthropologia | sau | scurta cunoștință | despre om | și despre însușirile sale, | întocmită și întru acest rând adusă | de | Pavel Vasici-Ungurean, | al medișinei auzitoriu. | Anthropologie. | În Buda, | La Crăiasca Tipografia Universității Ungurești, | 1830; BRV, III, nr. 1503, 711-712; Bibliografia, 283; CRVIH, 588-589.*

³⁶ Inv. 34.

numerotare; lipsesc p. 241-242. Legătura volumului, de factură modernă, este confecționată din carton îmbrăcat în hârtie, cotorul este din pânză. Starea generală de conservare este relativ bună, sunt vizibile urme de uzură, învelitoarea cotorului lipsește, foxing, urme ale unui atac xilofag, pete de umezeală, file franjurate, file desprinse. Pe paginile cărții regăsim și câteva adnotări, care ne fac să credem că aceasta a circulat în spațiul transilvănean: *Nistor Ioan* (p. 3; se repetă de mai multe ori în cuprinsul cărții), *Reverendisime Dle. [...] Vă multiiemescu frumosu pentru facerea de bine facie de mine mai departe va facu cunoscutu ca pote ca va fostu cunoscutu Iosifu Popoviciu advocatu [...] Ioanne Al[...]* (p. VII), *M. Rubinescu mp. Pfarer* (p. IX), [...] *primit [?] [...] Simion [1]862 20 noembrie* (ultima filă nenumerotată).

Ultima lucrare provenită din teascurile tipografiei de la Buda, păstrată în colecțiile Bibliotecii Metropolitane din București, este, probabil, și cea mai importantă, întrucât aceasta nu este repertoriată de bibliografiile de specialitate, atât cele românești, cât și cele maghiare! Este vorba despre un exemplar al *Acatistului*³⁷, tipărit în anul 1830.³⁸ Volumul, de format în 12° (13 x 9 cm), conține [2] f. + p. 1-18, 21-230, 235-358, 361-400, 409-448, 451-472, lipsește foaia de titlu și pagina 473. Textul este tipărit cu negru și roșu, pe o coloană, cu 20 de rânduri pe o pagină. Din categoria ornamentelor tipografice amintim aici frontispicii, inițiale ornate, vignete și gravuri, unele dintre acestea fiind semnate de către cunoscutul gravor Hederich, care a activat în tipografia de la Buda.³⁹ Legătura volumului este confecționată din carton îmbrăcat în hârtie, cotorul și colțurile copertilor sunt din pânză. Starea generală de conservare este relativ bună, sunt vizibile urme de uzură, pete de ceară, pete de umezeală, lipsuri din învelitoare, învelitoarea cotorului se desprinde, copertile sunt parțial desprinse. Pe foaia de gardă 2^v se păstrează o notă manuscrisă, care însă nu este relevantă pentru circulația cărții și cunoașterea posesorilor istorici: *1903 octombrie 28 mi-a dat M[...] do sute lei. [...]*.

Cele 18 exemplare de carte românească veche imprimate la Buda și păstrate în colecțiile Bibliotecii Metropolitane București reprezintă o mică parte din această colecție de o valoare deosebită. Un număr mic din aceste tipăriri sunt cunoscute bibliografiei de specialitate, importanța lor fiind întărită prin introducerea acestora în circuitul științific atât ca piese cu valoare patrimonială, cât și ca surse istorice prin intermediul notelor manuscrise păstrate pe filele acestora. Mai mult, existența unui titlu necunoscut de nici una din bibliografiile de specialitate sporește importanța și valoarea atât a exemplarului în sine, cât și a colecției din care acesta face parte.

---

³⁷ Inv. 22.

³⁸ Datarea lucrării s-a făcut după primul an menționat în pascalie, respectiv 1830, foaia de titlu lipsind în exemplarul cercetat. Volumul prezintă aproximativ aceleași caracteristici de tipar cu ediția 1819 a *Acatistului* de la Buda, sunt sesizabile mici diferențe în ceea ce privește aranjarea textului în pagină. O descriere amănunțită a exemplarului va fi realizată într-un material viitor.

³⁹ Asupra activității gravurilor în tipografia de la Buda vezi Anca Elisabeta Tatay, *Din istoria și arta cărții românești vechi*.